

Роман Євгенович ЗВАРИЧ

кандидат економічних наук, доцент,
докторант,
кафедра міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: romazvarych@yahoo.com

ПАРАДОКСАЛЬНА ДИНАМІКА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Зварич, Р. Є. Парадоксальна динаміка глобалізації [Текст] / Роман Євгенович Зварич // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 1. – С. 22-28. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті розглянуто парадоксальну динаміку глобалізації, встановлено її дуалістичну політико-економічну сферу впливу, її амбівалентні рушійні сили та їх характер, а також окреслено напрями зростаючих глобалізаційних загроз.

Мета. Метою статті є оцінка динаміки феномена глобалізації, та аналіз дуалістичного характеру її рушійних сил.

Метод (методологія). Використано метод формалізації для відображення змістовного знання в парадоксальності динаміки глобалізації; гіпотетико-дедуктивний метод у процесі створенні системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких насамкінець виведено твердження про дуалістичну політико-економічну сферу впливу глобалізації; системний підхід у контексті розгляду амбівалентних рушійних сил глобалізації та їх характеру; метод напрацювання гіпотези щодо актуальності розвитку альтерглобальної моделі світової економіки.

Результати. Обґрунтовано феномен глобалізації, встановлено її дуалістичну політико-економічну сферу впливу та розглянуто процес декомпаратменталізації ринків. Встановлено амбівалентний характер рушійних сил глобалізації, визначено основні її недоліки та загрози, а також актуалізовано питання щодо нової альтерглобальної моделі розвитку світової економіки.

Ключові слова: глобалізація; декомпаратменталізація ринків; парадоксальна динаміка; альтерглобалізація; амбівалентна рушійна сила; дуалістична система.

Roman Yevgenovych ZVARYCH

PhD in Economics,
Associate Professor,
Doctoral Student,
Department of International Economics,
Ternopil National Economic University
E-mail: romazvarych@yahoo.com

THE PARADOXICAL DYNAMICS OF GLOBALIZATION

Abstract

Introduction. The article discusses paradoxical dynamics of globalization. Its dualistic political and economic sphere of influence, its ambivalent driving forces and their character are determined. The direction of growing globalizational threats are identified.

Purpose. The article aims to estimate the dynamics of the globalization phenomenon and to analyse the dualistic nature of its driving forces.

The method (methodology). The following methods are used in this paper: method of formalization (to explain substantial knowledge in the paradoxical dynamics of globalization); hypothetical and deductive method (it is used in the process of creation a system of deductively interrelated hypotheses, which are the basis for the statements about dualistic political and economic sphere of influence of globalization); method of systematic approach (it is used in context of review the ambivalent driving forces of globalization and their nature); method of hypotheses development (to relate the actuality of development of the world economy alterglobal model).

Results. *The phenomenon of globalization is grounded. Its dualistic political and economic sphere of influence is established. The process of decompartmentalisation of markets is considered. The ambivalent nature of the driving forces of globalization is determined. Its main weaknesses and threats are defined. The issue of new alterglobal model of the world economy development are actualized.*

Keywords: *globalization; decompartmentalisation of markets; paradoxical dynamics; alterglobalization; ambivalent driving force; dualistic system.*

JEL classification: F02

Вступ

Сучасний світовий економічний розвиток характеризується асинхронною нестабільністю і сприяє формуванню однополюсного світу. Глобалізація змінює роль держави як інституту організації життєдіяльності суспільства. Проте сам факт наявності глобальних взаємозв'язків свідчить про суперечність національних пріоритетів та глобального масштабу організації не лише економіки, а й всього суспільного життя. Сучасні історики все активніше прагнуть спростувати ідею про те, що глобалізація стала набуттям останніх десятиліть, для цього у них є вагомі підстави. Аргументація, побудована на оцінці активного зростання міжнародної торгівлі, швидкого зниження мит та цінових диференціалів у другій половині XIX і на початку XX ст. цілком дозволяє говорити про те, що в історії глобалізації було як мінімум дві «хвилі». Головним є той факт, що потужні сучасні держави всупереч будь-якому ступеню глобалізації зберігають власний силовий та економічний потенціал. Глобалізація не пом'якшує, а посилює світову нерівність і створює додаткові можливості великим виробничим компаніям.

Феномен глобалізації та її парадоксальну динаміку вивчали Д. Іпп, Д. Каванья, А. МакГрю, Д. Манде, Р. Робертсон, Т. Фрідман, Т. Халт, Д. Хелд. Напрями в концептуалізації амбівалентних рушійних сил та альтерглобалізації розглядали В. Іноземцев, Ф. Кернкросс, Е. Мілліот, А. Мокій, А. Панаріна, Д. Плейерс, Дж. Розенау, Н. Турно. Проте немає єдиного вектору щодо оцінки парадоксальної динаміки глобалізації, зокрема в умовах актуальності питання щодо нової альтерглобальної моделі розвитку світової економіки.

Мета статті

Метою нашого дослідження є оцінка динаміки, яка лежить в основі феномену глобалізації, та аналіз дуалістичного характеру її рушійних сил.

Виклад основного матеріалу дослідження

Феномен глобалізації ринків не є новим. Протягом кількох останніх сотень років між групами людей (племен, міст, громад)¹ існував регулярний, транскордонний обмін товарів та знань, підтвердженням чого є знаменитий Шовковий шлях, який використовувався торговими караванами в II ст. до н. е. Як основа політичних і культурних зв'язків між віддаленими групами, цей маршрут виходив за межі звичайної торгівлі та простого розподілу продуктів. Крім цього, до 1914 р. обмін товарами гармонійно сприяв свободі людей, адже подорожі в Європі, як правило, не контролювались (без паспорта, без дозволу на роботу, без імміграційної політики). Перша світова війна поклала край вільному руху та відкритості і заохотила країни до протекціоністських заходів. Результати цієї політики були настільки катастрофічними, що після Другої світової війни союзники вирішили прийняти міжнародний план грошово-кредитної стабільності (Бреттон-Вудська угода, 1944 р.) та угоду про єдину вільну торгівлю (Генеральна угода з тарифів і торгівлі, 1947 р.)². Саме ці зусилля сприяли подальшому прогресивному відродженню прикордонної економіки.

Якщо припустити реалізацію політики декомпаратменталізації³ ринків у минулому, то можна дійти висновку, що це могло б призвести до того, що сьогодні компанії не змогли б так вільно діяти у світовому масштабі. Насправді, починаючи з середини XX ст., потік транскордонних вантажних перевезень прискорився⁴, кількість галузей, які постраждали від міжнародної торгівлі, зростає, а важливість зарубіжних операцій, що здійснюють компанії, стає дедалі вагомішою. У поєднанні з виникненням

¹ *Поняття нації з'явилося порівняно недавно, в кінці XVI ст. на Заході, але не набуло істотного значення до початку Французької революції (П. Зарка, 2007 р.).*

² *Деякі автори розглядають дві глобалізації (О'Рурк, Вільямсон, 1999 р.; Шуларік, 2006 р.). Перша проходила в період з 1870 до 1913 рр.; друга з 1950 р. до сьогодні.*

³ *Декомпаратменталізація – об'єднання, злиття, гомогенізація.*

⁴ *У 2015 р. 30 % валового світового продукту (ВВП-GWP) припадало на міжнародну торгівлю, на відміну від 1950 р. – лише 8 %.*

інформаційного суспільства географічна, стратегічна і операційна свобода учасників виглядає особливо сильною. Більш точний аналіз умов роботи бізнесу передбачає таку наявність у перспективі. Декомпаратменталізація ринків безсумнівно розширює сферу промислових та/або комерційних можливостей, але водночас накладає численні обмеження на компанії, що звужує їх самостійність і незалежність [1]. Для того, щоб зрозуміти цей парадокс, насамперед потрібно дослідити динаміку, яка лежить в основі феномена глобалізації, та проаналізувати дуалістичний характер рушійних сил глобалізації.

Дуалістична політико-економічна сфера впливу. Як зазначалося, глобалізація характеризується подвійною динамікою: декомпаратменталізацією ринків і взаємозалежністю суб'єктів. Ці два симбіозні обґрунтування породжують складну дуалістичну систему, яка повинна бути зрозумілою для оцінки реального ступеня свободи, який мають компанії. Кордони національних ринків завдяки глобалізації стають все більше відкритими зовнішньоекономічній діяльності (див. рис. 1). Поступово все більш розмитими стають тарифні бар'єри (мита, компенсаційні податки, антидемпінгові мита), нетарифні бар'єри (стандарти, квоти, ліцензії на імпорт), регуляторні бар'єри (валютний контроль, репатріація валюти, локальна участь) і культурні бар'єри (традиційні торговельні цінності, специфічні купівельні звички, особливі умови використання).

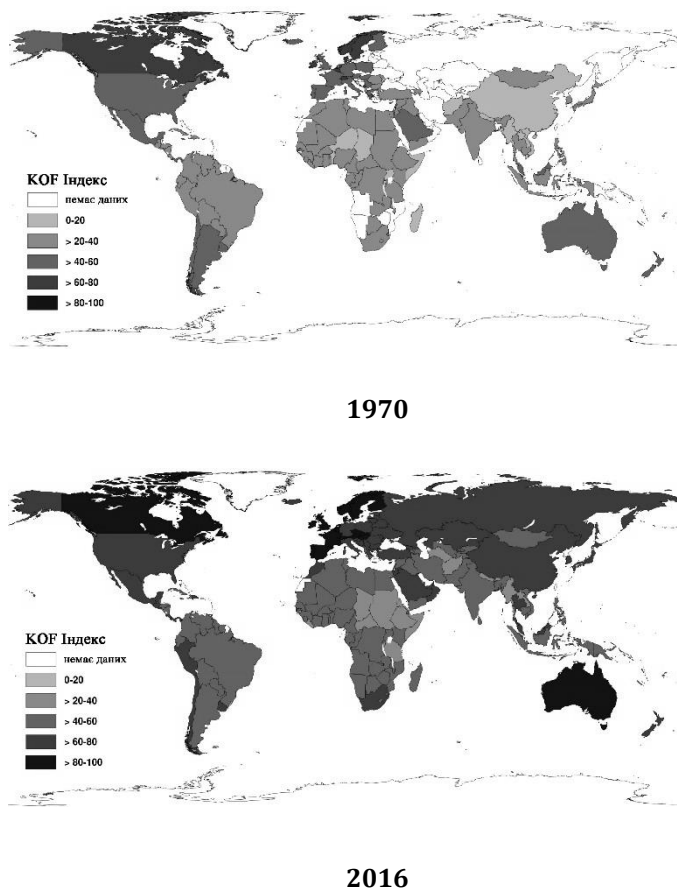

Рис. 1. Мапа індексу глобалізації KOF¹, 1970 р., 2016 р. [2].

Феномен стає більш помітним із мультиплікацією зон вільної торгівлі, митних союзів, спільних ринків і економічних союзів. Кількість регіональних торгових угод, згідно з даними Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (1948-1994 рр.) та Світової організації торгівлі (СОТ), зросла зі 100 в 1990 році, до 625 у 2016 році (419 з яких є діючими). Практично експонентне зростання такого виду договору є результатом дуже чіткої комерційної відкритості країн, яка дозволяє менеджерам компаній переглянути свої сфери експлуатації і взятись за нові ринки.

Зокрема, завдяки декомпаратменталізації ринків, глобалізація посилює взаємозалежність суб'єктів (націй, організацій, неурядових організацій²). Більш ніж будь-коли це говорить про те, що світ потрібно

¹ Індекс KOF (KOF Index of Globalization) – індекс рівня глобалізації країн світу, який складається Швейцарським економічним інститутом (KOF Swiss Economic Institute).

² Неурядові організації – Non-Governmental Organization (NGOs).

аналізувати системно, для того, щоб виявити складну взаємодію і взаємозв'язок міжнародних членів спільноти. Цю ідею можна проілюструвати за допомогою теорії хаосу і її ефекту метелика. За словами метеоролога Лоренца (1979 р.), помах крил метелика в Бразилії можуть насамкінець спричинити торнадо в Техасі [3]. Ця ідея екстремальної залежності між елементами дозволяє підкреслити вплив глобалізації на суб'єкти, незалежно від їх розміру і географічного розташування. Це означає, що дуже маленька бразильська компанія, яка спеціалізується на передових технологіях, може фактично однією грандіозною інновацією створити труднощі мультинаціональній корпорації в Техасі шляхом швидкого рендерингу¹ її ключових продуктів.

Дві сили, які описані вище, доповнюють та живлять одна іншу, а їх об'єднання породжує енергію, яка глибоко змінює методи роботи і функціонування бізнесу. Водночас парадокс виникає тоді, коли відбувається зв'язок ідеї свободи (декомпаратменталізація ринків) із втратою автономії (однобічної, двобічної або багатобічної залежності суб'єктів). З часів Першої світової війни компанії ніколи не мали так багато можливостей на міжнародному рівні, як сьогодні. Часткове або повне усунення торгових бар'єрів дозволяє їм мати надзвичайно велике і різноманітне поле діяльності. Поряд з цим розширенням, компанії тяжіють до тенденції бути сильно залежними від гетерогенної групи організацій. Не в змозі все зробити і зробити це добре на зростаючому ринку, який стає все більш і більш конкурентоспроможним, вони закликають до спеціалізації і нарощення кількості партнерств, які обмежують їх стратегічну та операційну автономію. Таким чином, глобалізація є основою функціонування і зростання, у якій суперечність та раціональність є адресними. Вступаючи на нові ринки, компанії набувають можливостей, які змушують їх відкриватись специфічним ризикам (передача ноу-хау, обмін інформацією, часткова приватизація) і залежати від інших структур (постачальники, посередники, конкуренти).

Амбівалентні рушійні сили. Для того, щоб зрозуміти феномен економічної інтеграції країн, потрібно дослідити сили, що призвели до її витоків та розвитку. З цією метою аналіз можна зосередити на роботі Дж. Іппа (1989 р., 2003 р.), який виокремив чотири групи елементів (пов'язаних з урядами, ринками, конкурентами та вартістю), для оцінки умов функціонування світової економіки [4]. Якщо референційні рамки, запропоновані Іппом, не можна ігнорувати, то їх можна доповнити п'ятою групою сил, яка пов'язана з часом. Це пояснюється різницею між зазначеними факторами, які уможливають інтернаціоналізацію компаній, а також між факторами, що роблять її обов'язковою (таблиця 1). Насправді прихильність на міжнародному рівні не завжди вибір; іноді це необхідність, що має дуальний характер для вищезгаданих активних сил.

Таблиця 1. Амбівалентний характер рушійних сил

Рушійна сила	Сприяння міжнародній діяльності	Нав'язані міжнародні дії
Пов'язана з державною владою	Роздержавлення держкомпаній	Державні компанії використовуються для демонстрації технології
Пов'язана з ринком	Відносна стандартизація потреб щодо деяких товарів і послуг	Глобальні вимоги, які висуваються деякими ключовими клієнтами
Пов'язана з конкуренцією	Впорядковані контракти з кращими субпідрядниками для посилення конкурентних переваг	Інсталяція за кордоном на випередження розвитку конкурентів
Пов'язана з витратами	Скорочення транспортних і комунікаційних витрат	Зростання значення постійних витрат, на відміну від змінних витрат
Пов'язана з часом	Поширення інформації в режимі реального часу	Більш короткий життєвий цикл продукції

**Адаптовано з Іппа (1989 р., 2003 р.) [4].*

- Урядові рушійні сили. Влада сприяє усуненню торгових бар'єрів за допомогою різних заходів: реалізацію політики вільної торгівлі, прийняття міжнародних технічних стандартів, пом'якшення законів зайнятості, перехід до загальних правил торгівлі, підписання регіональних торговельних угод. Вони також сприяють міжнародним операціям щодо приватизації державних компаній. Ці рішення знімають обмеження на міжнародний рух капіталу і товарів, а також надають можливість для потенційно нового розширення. Після усунення бар'єрів уряди можуть допомогти державним компаніям здійснити експансію деяких країн з політичних або технологічних причин. Зокрема,

¹ Рендеринг (rendering) – візуалізація, вимальовування, подання з використанням комп'ютерної графіки.

компанія «Арева»¹ є ілюстрацією волі французької адміністрації, адже хоч ця група і капіталізується в досить широкому діловому полі, її інтернаціоналізація рішуче заохочує державну виконавчу владу [5].

- Ринкові рушійні сили. Вони матеріалізуються в конвергенції купівельної спроможності (в промислово розвинених і нових індустріальних країнах), у відносній стандартизації способу життя, гомогенізації вимог споживання, геоцентричному ставленні покупців, розвитку міжнародних каналів збуту і трансфертності комерційної політики. Ці фактори пропонують нові умови роботи, які, безсумнівно, полегшують процес глобалізації виробничої і комерційної діяльності. Більше того, глобальний попит деяких клієнтських компаній іноді змушує постачальників почати спеціалізацію на конкретні країни. Зокрема, коли «Пежо»² позитивно зарекомендував себе в м. Ухані³, то Китай став важливим бізнес-інтересом для «Валео»⁴ – основного виробника обладнання для автомобілів «Пежо». Питання про налагодження ніколи реально не ставилось, а інтернаціоналізація в цьому випадку була абсолютно необхідною для утримання ключового клієнта [6].
- Конкурентні рушійні сили. Для того, щоб впоратися зі своїми конкурентами, компанії все частіше змушені переорієнтуватись на свою основну діяльність. Для цього вони змушені проводити аутсорсинг великої кількості операцій і укладати контракти з кращими підрядниками незалежно від їх національності і географічного розташування. Таким чином, глобалізація дає можливість зробити інкорпорацію сильних комплементарних навичок для створення чи зміцнення конкурентних переваг. Симетрично, економічна інтеграція країн дає всесвітній вимір конкурентоспроможності. Компанії зобов'язані діяти на глобальному рівні для випередження прямих конкурентів, використовуючи нову географічну зону як платформу для зростання. В автомобільній промисловості конкурентна гра ілюструє необхідність бути присутнім на кількох континентах. Ця присутність дозволяє, крім іншого, випереджати стратегічно-імплантаційні рухи, зроблені конкуруючими фірмами [7].
- Витратні рушійні сили. Економія на масштабі, ефективне використання ресурсів, зниження логістичних витрат (контейнеровози, унімодальний транспорт), витратні диференціали між країнами, нерівномірний розподіл ресурсів, грошова нестабільність – усі ці чинники є все важчим тягарем досліджень і розробок, а тому змушують компанії інтернаціоналізуватись і сконцентрувати свої зусилля на інноваційно-стандартизованому продукті, замість декількох продуктів, які були адаптовані до локальних ринків. Водночас зростання розміру фіксованих або частково фіксованих витрат зобов'язує учасників працювати у величезних масштабах та, відповідно, бути краще пристосованими до кризових ситуацій. Насправді, коли в структурі витрат переважають змінні витрати, компанія може зіткнутися з тимчасовими труднощами через зниження закупівель сировини і надходжень. З іншого боку, коли змінні витрати значно звужуються, а постійні витрати переважно домінують (автоматизація, комп'ютеризація), то компанія має тільки одне вирішення для мінімізації наслідків кризи – збільшення власних продажів на закордонних ринках, що найменше постраждали від кризи. І тут інтернаціоналізація виступає не як варіант, а як певне зобов'язання, що поділяє ризики і забезпечує довговічність компанії [8].
- Часові рушійні сили. Елементи, які роблять час каталізатором глобалізації, повинні бути додані до перших чотирьох груп факторів, визначених Іппом. Скорочення часу на подорож, швидкий розвиток технологій, практично миттєве поширення інформації – усе це означає, що компанії можуть практично управляти своїми релокалізованими операціями в режимі реального часу. Оскільки відстань більше не асоціюється з часом (Ф. Кернкросс, 1997 р.), обмеження, пов'язані з географічною відстанню, є досить перспективними [9]. Як наслідок, інтернаціоналізація стає більш керованою (відеоконференцзв'язок, повідомлення електронної пошти). Водночас управління затримками стає

¹AREVA S. A. – французька компанія, що займається розробкою та виробництвом устаткування для атомної енергетики та виробництвом електроенергії з альтернативних джерел. Єдина компанія, представлена в усіх видах діяльності, пов'язаної з виробництвом ядерної енергії. Штаб-квартира компанії розташована в Курбевуа, Париж.

²Peugeot або Peugeot SA («Пежо»), найбільша приватна французька автомобільна компанія, що спеціалізується на випуску легкових, спортивних і гоночних автомобілів, а також спеціальних автомобілів, мотоциклів та велосипедів, двигунів. У 1974 році об'єднується з Peugeot-Citroën («Пежо-Сітроєн») в єдиний концерн. Штаб-квартира розташована в Парижі.

³Ухань – одне з найбільших міст Китаю. Порт. Розташоване у центральному сході країни. Столиця провінції Хубей, при злитті річок Янцзи та Хань. У 1957 році населення становило 2 мільйони 146 тис. Протягом 50 років воно зросло більше ніж на 7 мільйонів і на серпень 2007 року воно сягнуло позначки 9 мільйонів 700 тис.

⁴Valeo (Валео) – французька компанія, виробник і постачальник автомобільних комплектуючих і запасних частин. Штаб-квартира – в Парижі. Заснована в 1923 році.

стратегічним чинником через скорочення життєвого циклу товарів. Для того, щоб швидко покрити витрати на наукові дослідження і розробки, компанії дуже часто змушені глобалізуватись. Наприклад: автомобільний сектор – у 1950 році автомобіль був розроблений, щоб бути проданим протягом десяти років. Сьогодні виробник намагається отримати повернення інвестицій приблизно через чотири роки. Як результат, у 2015 р. «PSA Peugeot Citroen»¹ отримав перший прибуток за 5 років і вперше з 2010 р. почав виплату дивідендів. Інвестувавши 1,125 млрд євро на розвиток 407 моделі, компанія «Пежо» розуміла, що не зможе покрити цю суму лише за рахунок продажу товару на декількох національних ринках. Тому в порівняно короткий період «Пежо» була змушена діяти на декількох континентах одночасно.

Ці п'ять груп чинників демонструють, що глобалізація ринків не тільки пропонує компаніям деякі варіанти, але і конкретні умови функціонування. Таким чином, компанії намагаються добре вивчити цей процес для того, щоб опанувати ключові фактори успіху, розвинути конкурентні переваги і заходи примусу, що обмежує іноді свободу прийняття рішень бізнес-лідерів. Саме через пошук найбільш ефективної моделі розвитку корпоративного бізнесу та в процесі реалізації цієї конкурентної боротьби і з'являються недоліки глобалізації, до яких належать: соціальна нерівність, деградація довкілля, фрагментація виробництва (ліквідація робочих місць і безробіття в розвинених країнах), зниження конкурентоспроможності підприємств промисловості та сільського господарства розвинених країн (знижуючи цим якість життя їхніх працівників), зростаюча загроза впливу на культуру (водночас із глобалізацією економіки та торгівлі культура імпортується та експортується також) [10].

Отже, змінюючи область роботи і методи управління компаній, цей рух ставить у перспективу ідею управлінської автономії. З метою підвищення ефективності в місцевому та глобальному масштабі, коли виникає загроза національній та міжнародній конкуренції і задоволенню етноцентричних і геоцентричних очікувань та їх перспективи, фірми поступово намагаються бути організованими в серії комплексних угод. Цей процес призводить до парадоксального аргументу: поступова ліквідація торговельних кордонів країн спричиняє поступову ліквідацію фізичних і юридичних меж компаній. Проте в результаті у величезної маси світового населення накопичується глибоке невдоволення матеріальним становищем, мільйони людей зневірюються у можливості досягти справедливості у правовому полі або взагалі в цьому житті, їх охоплює страх перед майбутнім, який посилюється на тлі нездатності політичних інституцій усунути зростаючу напруженість. Наявність окреслених проблем актуалізує питання щодо нової моделі розвитку світової економіки, яка повинна бути альтернативною та глобальною. Альтерглобальна модель має стати втіленням нових принципів функціонування світової системи, які будуть ґрунтуватись на засадах соціального партнерства, соціального захисту на реальних демократичних цінностях та інституті соціальної держави. Така модель розвитку світової економіки повинна увібрати всі позитивні риси, які притаманні глобалізації та водночас запропонувати вирішення її поточних проблем та прогалин.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що глобалізація пропонує компаніям численні можливості (розширення ринків, передачу нових технологій, зниження витрат на доставку). Ці різні можливості, які пов'язані із спрощенням руху факторів і продуктів, означають, що компанії ніколи раніше не мали такої стратегічної і операційної свободи. Якщо свобода дій і пересування компаній підтверджується, то стратегічні та операційні обмеження, які існують разом із інтеграцією економік, є досить глибокими – пошук зовнішньої синергії, необхідність набути критичної маси, обмін ноу-хау. Водночас треба визнати, що зростання глобальної соціальної нерівності руйнує соціальну базу політичної стабільності на національному і світовому рівнях. Тобто актуалізується питання щодо нової альтерглобальної моделі розвитку світової економіки, яка матиме позитивні риси, притаманні діючій глобальній моделі, та буде ґрунтуватись на засадах соціального партнерства.

Список літератури

1. Milliot, E. The Paradoxes of Globalisation / E. Milliot, N. Tournois. – Chippenham and Eastbourne: CPI Antony Rowe, 2010. – 313 с.

¹Другий за потужністю автовиробник Європи не представлений в США, а тому залежить від ринків, що розвиваються, таких, як Китай, Росія, Латинська Америка. PSA очікує зростання ринку в 2016 р в Китаї – на 5 % і падіння на 15 % в Латинській Америці і 10 % в Росії; в Європі компанія PSA очікує підйом на 2 %. Але у компанії можуть бути проблеми через скандал із заниженням шкідливих викидів дизельними автомобілями «Volkswagen», пише «Financial Times». У Європі 60 % продажів «Peugeot» припадає на дизельні автомобілі. За прогнозом LMC Automotive, частка дизельних машин у продажах у Західній Європі впаде з більш ніж 50 % сьогодні до 35 % у 2022 р. PSA має намір активно розвиватися на Близькому Сході і в Африці, де планує до 2025 р. випускати 1 млн автомобілів у рік.

-
2. Raw index data 2016 [Електронний ресурс] // KOF Swiss Economic Institute. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2016/03/03/globalization_2016_long.xls.
 3. Friedman, T. *The World is Flat: The Globalized World in the Twenty-First Century* / T. Friedman. – London: Penguin, 2006. – 593 с.
 4. Yip G. *Total Global Strategy*. (3rd ed.) / G. Yip, T. Hult. – Boston: Pearson, 2012. – 320 с.
 5. Cavanagh, J. *Alternatives to Economic Globalization: A Better World Is Possible* / J. Cavanagh, J. Mander. – San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2009. – 408 с.
 6. Held D. *Globalization Theory: Approaches and Controversies* / D. Held, A. McGrew. – Cambridge: Polity, 2007. – 288 с.
 7. Robertson, R. *The Three Waves of Globalization. A History of a Developing Global Consciousness* / R. Robertson. – Nova Scotia: Fernwood Publishing & Zed Books, 2003. – 304 с.
 8. Pleyers, G. *Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age* / G. Pleyers. – Cambridge: Polity Press, 2013. – 336 с.
 9. Cairncross, F. *The Death of Distance: How the Communications Revolution Will Change Our Lives* / F. Cairncross. – Boston, MA: Harvard Business School Press, 1997. – 320 с.
 10. Зварич, Р. Є. Теоретико-методологічні основи процесів альтерглобалізації / Роман Євгенович Зварич // Журнал європейської економіки. – 2015. – Том 14. – №4. – С. 422-437.

References

1. Milliot, E., & Tournois, N. (2010). *The paradoxes of globalisation*. Chippenham and Eastbourne: CPI Antony Rowe/CPI Antony Rowe.
2. *Raw index data 2016*. (2016). Retrieved from: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2016/03/03/globalization_2016_long.xls.
3. Friedman, T. L. (2006). *The world is flat: The globalized world in the twenty-first century*. London: Penguin.
4. Yip, G. S., & Hult, G. T. (2012). *Total global strategy*. Boston: Pearson.
5. Cavanagh, J., & Mander, J. (2009). *Alternatives to economic globalization: A better world is possible*. San Francisco: Berrett-Koehler.
6. Held, D., & McGrew, A. G. (2007). *Globalization theory: Approaches and controversies*. Cambridge: Polity.
7. Robertson, R. T. (2003). *The three waves of globalization: A history of a developing global consciousness*. Nova Scotia: Fernwood Pub.
8. Pleyers, G. (2013). *Alter-globalization: Becoming actors in a global age*. Cambridge: Polity Press.
9. Cairncross, F. (1997). *The death of distance: How the communications revolution will change our lives*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
10. Zvarych, R. Y. (2015). Theoretical and methodological bases of alterglobalization. *Journal of European Economy*, 14(4), 422-437.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.